

Савчук Р. І.,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

СЕМІОЗИС АВТОРСЬКИХ НАРАТИВНИХ ТЕХНІК І ТАКТИК У ФРАНЦУЗЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТОТВОРЕННІ ХІХ СТ.

Анотація. У статті розкрито особливості образно-стилістичної фігуративності французьких прозових творів ХІХ ст., зважаючи на семіозис тих наративних стратегій, якими керувалися письменники вказаної історико-літературної доби для творення романтичної і веристичної оповідних реальностей. Із позицій лінгвоаратології, оповідь ХІХ ст. вирізняється синестезійністю, візуалізацією, об'єктивною деталізацією та стилістичною виразністю.

Ключові слова: художній наратив, оповідна реальність, наративна техніка, наративна тактика, художнє текстотворення.

Постановка проблеми. Виокремлення найбільш прикметних особливостей французького художнього дискурсу ХІХ ст. (з погляду лінгвоаратології) ґрунтується на методиці комплексного інтерпарадигмального підходу, за яким художній текст постає реалізацією *індивідуально-авторської наративної програми* конструювання певного типу оповідної реальності, що характеризується власними просторово-часовою континуальністю та образно-стилістичною фігуративністю залежно від приналежності автора до певної історико-літературної доби, а також індивідуальних жанрово-дискурсивних преференцій письменника.

Актуальність пропонованої статті зумовлена тим, що в сучасних романських текстозорієнтованих студіях художній текст позиціонований як утілення певної історичної епохи, що й зумовлює звернення до художнього дискурсу не лише з метою розкриття художньо-естетичних і філософсько-світоглядних позицій його творця, але й із наміром глибше та ґрунтовніше з'ясувати логіку наративного мислення письменника з виходом у площину розуміння тексту як наративно організованої системи знань.

Метою статті є розкриття наративної та образно-стилістичної фігуративності французьких прозових творів ХІХ ст. щодо семіозису авторських наративних технік і тактик, властивих французькому художньому текстотворенню.

Предмет дослідження становлять композиційні, семантико-синтаксичні й образно-стилістичні наративні конфігурації французького художнього текстотворення ХІХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Лінгвоаратологія* як самостійна інтерпретативна теорія позиціонує дослідження художнього тексту не з точки зору того, що в ньому представлено (як у сюжетології, за В. Шмідом [8, с. 9–11]), а з погляду того, яким чином автор конструює і семіотизує навколишній світ або власний досвід у категоріях художнього наративу. У цьому сенсі *наративно-інтерпретаційний підхід* програмує з'ясування і представлення жанрово-композиційних, семантико-синтаксичних і образно-стилістичних наративних конфігурацій прозових текстів певної історико-літературної і культурної епохи.

Концептуально значущим постає й положення про те, що діяльність автора тексту як суб'єкта текстотворення скерована на розв'язання певних суперечностей, а зусилля в цьому напрямі складають невід'ємну частину його текстотвірної діяльності [6, с. 245], що реалізується у художньому наративі шляхом свідомого вибору і застосуванням письменником окремих наративних засобів і прийомів, технік і тактик для побудови певної оповідної реальності.

Виклад основного матеріалу. Французький художній дискурс ХІХ ст. є *ментальним конструктом авторської ідентичності*, створеним у наративному просторі художніх творів шляхом наративної організації прийомів, технік і тактик, а також засобів образно-стилістичної фігуративності, що вербалізують індивідуально-авторське світосприйняття та світвідчужання у певному типі оповідної реальності.

У межах французького наративного дискурсу ХІХ ст. узагальнюються цілком закономірно ті *текстотвірні когнітивні механізми й наративні принципи*, за допомогою яких у французькій літературі формуються та функціонують відмінні за своєю сутністю різновиди естетичної комунікації в тріаді «автор – текст – читач». Усі наративні типології так чи інакше апелюють до категорії оповідної інстанції, зокрема до взаємозв'язку між прямими авторськими інтенціями й суб'єктністю/несуб'єктністю викладу, до зумовленості «ілюзії самовикладу» [3, с. 135] екстрадієгетичністю оповідача та експліцитної / імпліцитної граматичної актуалізації «я» оповідної інстанції або персонажа у наративному просторі твору.

Трактуючи процес текстотворення як деяку соціальну гру, за допомогою якої абстрактний і уявний мікрокосм послідовно трансформується за певним наративним сценарієм у реалістичний і конкретний світ [5, с. 394], ми дотримуємось переконання стосовно того, що естетичні та філософсько-світоглядні засади і характеристики певної історико-літературної доби відбиваються на мовотворчих індивідуальних пошуках письменників і позначаються на виборі тих чи інших *наративних технік і тактик* у формуванні певного типу оповідної реальності.

Наративну техніку позиціонуємо як сукупність прийомів або засобів, які застосовуються авторами у текстотвірній діяльності. У цьому сенсі виокремлюємо такі основні *наративні техніки*, як експресія, змінна фокалізація, показ, віддзеркалення/відбиття, пригадування/згадування, виписування власного «я», монтажне кадрування.

Наративна тактика вирізняється інтенційністю письменника як творця певної оповідної реальності, тому охоплює прийоми, способи та механізми досягнення авторської мети. У широкому розумінні наведеного вище термінопоняття вона суголосна концепції стратегічно продуманої та майстерно вті-

леної лінії поведінки письменника для реалізації поставлених цілей і формування деякого своєрідного ефекту на читача. Французькому художньому дискурсу притаманні загалом такі *нарративні тактики*, як скомплікованість, хронологічний зсув та гра.

За визначенням французького текстолога Ж.-І. Тадьє, XIX століття є епохою, в якій найповніше ствердилась і розкрилась тенденція прозового тексту до суб'єктивізації висловлення [12, с. 11]. Саме «культ особистості» [там само] й пильну увагу до психології авторського «я» вбачаємо в основі розвитку і становлення французького особистого роману (*le roman personnel*) й інтимного щоденника (*le journal intime*) у контексті формування романтичної естетики текстотворення.

Століття, що проголошувало «нову чуттєвість» [10, с. 232], яка отримувала вираження в художньому нарративі XIX ст. через техніки *синестезійності*, *поетизації* та *імпресіоністичності словесного малюнка*, асоціюється з такими письменниками, як Франсуа-Рене де Шатобріан, Альфред де Мюссе, Жерар де Нерваль, Віктор Гюго, Теофіл Готьє, Шарль Нодьє, Анрі-Бенжамен Констант де Ребек.

Водночас XIX ст. є розквітом «веристичної репрезентативності» [2, с. 14], тому основними способами форматування оповіді є *об'єктивність викладової манери*, *домінування візуальних елементів* і *стилістична виразність* [там само]. Об'єктивізм і вірогідність у відтворенні подій та/чи дій уможливились через використання авторами прийому *нарративно-го всезнання* (*l'omniprésence*, термін Ж. Женетта [11, с. 252]). Останній є невід'ємним елементом у конструюванні реалістичної (у нашому разі веристичної) оповідної реальності такими письменниками, як Гюстав Флобер, Стендаль, Оноре де Бальзак, Гі де Мопассан.

У нарративній манері французького письменника XIX ст. Франсуа-Рене де Шатобріана оповідь характеризується особливою «багаторусністю» внутрішньої семантичної структури словесного малюнка:

Hier au soir je me promenais seul, le ciel ressemblait à un ciel d'automne; un vent froid soufflait par intervalles. À la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil: il s'enfonçait dans les nuages au-dessus de la tour d'Alluye, d'où Gabrielle, habitante de cette tour, avait vu comme moi le soleil se coucher il y a deux cents ans. Que sont devenus Henri et Gabrielle? Ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés.

Je fus tiré de mes réflexions par le gazouillement d'une grive perchée sur la plus haute branche d'un bouleau. À l'instant, ce son magique fit reparaitre à mes yeux le domaine paternel; j'oubliai les catastrophes dont je venais d'être le témoin, et, transporté subitement dans le passé, je revis ces campagnes où j'entendis si souvent siffler la grive (Chateaubriand, MOT, I, livre III).

Акцентуємо увагу на тому, що в (по)дієвому плані оповідь редукована, тому маємо добірку візуалізованих картинок: *la percée d'un fourré* (просіка в гущавині); *les nuages au-dessus de la tour d'Alluye* (хмарки над вежею Аллює); *le soleil se coucher* (захід сонця); *le gazouillement d'une grive perchée sur la plus haute branche d'un bouleau* (спів дрозда, котрий уместився на найвіддаленішій березовій гілці).

Зорова і слухова подібність у формуванні оповідної реальності вибудовує особливий простір буття гомодієгетичного оповідача, що постає у цьому разі й головним персонажем. Йдеться про невизначеність життєвої ситуації героя, що вербалізується його *риторичним питанням* *Que sont devenus Henri*

et Gabrielle? і ймовірною відповіддю-сумнівом *ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés*, концептуально значущий елемент яких представляє дієслово *devenir* v.intr. у денотативному значенні: «passer d'un état à un autre, commencer à être ce qu'on n'était pas ⇒ changer, évoluer, se transformer» [9], імплікуючи процеси становлення або трансформації. Спочатку гомодієгетичний оповідач ділиться власними враженнями від учорашнього заходу сонця, пориву холодного вітру й зачмареного неба, що в тексті втілюється *катахрезою* *le soleil se coucher* і *дієслівними метафорами* *il s'enfonçait dans les nuages; un vent froid soufflait par intervalles*. Згодом спів птаха переносить його у світ батьківської домівки. Такий стан нового «видіння» вербалізується *метафоричними конструкціями* *ce son magique; fit reparaitre à mes yeux* і *le domaine paternel*.

Через *метонімічну техніку* відтворення цілого через деталь [4, с. 83] і вибудовується своєрідний ритмомелодійний малюнок у художньому нарративі XIX ст. У наведеному вище сегменті оповіді такою дрібничкою є спів птаха, що втілено такими текстовими одиницями, як *le gazouillement d'une grive* та *souvent siffler la grive*.

Уважаємо, що іменник *gazouillement* n.m., похідний від дієслова *gazouiller* v.intr., зважаючи на денотативне значення останнього: «produire un bruit modéré, léger et doux ⇒ bruire, murmurer ⇒ babiller, chanter, jaser» [9] та дієслово *siffler* v.intr.: «émettre un son aigu, modéré ou non, en faisant échapper l'air par une ouverture étroite (bouche, sifflet, instrument)» [ibid.], надають пташиній пісні дрозда особливого звучання, що асоціюється зі співом дуже делікатним, однак переривчастим, подібним до сумних свистів, які виникають під час гри на флейті.

Така своєрідна тональність голосу птаха іконічно підсилюється *алітераціями* *le gazouillement d'une grive* та *j'entendis si souvent siffler la grive*, котрими особливо акцентується дзвінкий звук *g* і свистячий *s*, що втілюють неритмічні, стрибкоподібні й подекуди різкі шуми зі свистячими призвуками.

Зазначимо, що у розглядуваному фрагменті тональність сумного й свистячого співу імплікується наскрізними *алітераціями* звуку *s* й *асонансами* голосного *é* (*ai, er*), які, разом із фонологічною фігурою *гомеотелевту*: *à la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil*, незважаючи на семантичну фрагментарність оповіді, створюють відчуття синтаксичної рівноваги і цілісності: *hier au soir je me promenais seul, le ciel ressemblait à un ciel d'automne; un vent froid soufflait par intervalles. À la percée d'un fourré, je m'arrêtai pour regarder le soleil: il s'enfonçait dans les nuages au-dessus de la tour d'Alluye, d'où Gabrielle, habitante de cette tour, avait vu comme moi le soleil se coucher il y a deux cents ans. Que sont devenus Henri et Gabrielle? Ce que je serai devenu quand ces Mémoires seront publiés.*

За посередництвом *звукових повторів* маємо внутрішньо єдиний звукообраз птаха, що співає не від щастя, а суму. У концептуальному плані цей сум уводиться *перифразом* *reparaitre à mes yeux*, замість дієслова *se rappeler* і *метафорою* *le domaine paternel* як все, що є батьківським універсумом, світом дитинства і безпеки, зважаючи на інваріантні значення складників, зокрема іменника *domaine* n.m.: «ce qui appartient à qqn, à qqch» [ibid.] та прикметника *paternel* adj.: «du père, dans la famille» [ibid.]. Зауважимо, що троп *le domaine paternel* ми позиціонуємо саме як метафору, незважаючи на те, що в ній простежуємо й техніку метонімії (частина від цілого: домівка як край, у якому живуть батьки).

Показовою *лінгвокогнітивною нарративною стратегією* у французькому художньому текстотворенні XIX ст. є «спогад», що має у своїй основі нарративну техніку *пригадування / згадування*, зважаючи на осмислення когнітивної операції *пригадування* як знань, засвоєних у минулому, що під час відтворення зв'язуються з новими знаннями та по-новому впорядковуються і глибше усвідомлюються [див. 7]. При цьому великий вплив на процес *пригадування* має впевненість у можливості згадати, що імплікує *спогад* як відновлення в пам'яті образів минулого, локалізованих у часі й просторі [там само].

У цьому разі гетеродієгетичний оповідач форматує об'єктивну площину персонажного буття під впливом «екранних технологій» [1, с. 7]. Просторовий вимір такої *скомплікованої оповіді* конструюється шляхом номінації об'єктів або переміщень персонажа, подібно до руху кінокамери. Погляд гетеродієгетичного оповідача ковзає предметами й фіксує зміну пози або положення персонажа, реструючи його почуття й асоціації, що виникають при цьому.

Висновки. Маючи на меті окреслити нарративну та образно-стилістичну фігуративність французьких прозових творів XIX ст. щодо семіозису авторських нарративних технік і тактик, властивих французькому художньому текстотворенню, зауважимо, що художній нарратив указаної доби характеризується особливою образно-експресивною естетикою, що показово увиразнює пошуки письменників тих нарративних засобів, які вможливили, з одного боку, відтворення всієї глибини особистісних переживань гомодієгетичного оповідача (через поетичність і синестезійність), а з іншого – суб'єктивізованих спостережень гетеродієгетичної оповідної інстанції (шляхом деталізованої веристичності та стилістичної виразності).

Література:

1. Бабич О.М. Поетика кінооповіді в іспанському романі 90-х рр. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня зик. філол. наук. К., 2009. 20 с.
2. Корвін-Пйотровська Д. Проблеми поетики прозового опису: [перекл. з польськ. З. Рибчинська]. Львів: Літопис, 2009. 208 с.
3. Мацевко-Бекерська Л.В. Нарративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX–початку XX ст.): дис. ... доктора філол. наук. Київ, 2009. 406 с.
4. Мироненко Л.А. Художественный мир «личного романа»: от Шатобриана до Фромантена: [монографія]. Донецк: Донецк. гос. ун-т, 1999. 237 с.
5. Прието А. Нарративное произведение. Семиотика. Москва: Радуга, 1983. С. 370–399.
6. Радзієвська Т.В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: [монографія]. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. 491 с.

7. Савчук Р.І. Нарративні стратегії художнього текстотворення: лінгвокогнітивний і семіотичний аспекти (на матеріалі французьких прозових творів XVIII–XXI ст.): дис. ... доктора філол. наук. Київ, 2016. 474 с.
8. Шмид В. Нарратология. Москва: зики славянської культури, 2003. 312 с.
9. Dictionnaire Le Petit Robert électronique / Version électronique du Nouveau Petit Robert, dictionnaire analogique et alphabétique de la langue française. P.: Bureau van Dijk, 1997. Електрон. опт. диск (CD-ROM). Назва з титул. екрану.
10. Doucey B. et autres. Littérature: textes et méthode: [sous la direction d'Hélène Sabbah]. P.: Hatier, 1993. 416 p.
11. Genette G. Figures III. P.: Seuil, Points, 1972. 282 p.
12. Tadié J.-Y. Introduction à la vie littéraire du XIX siècle. P.: Bordas, 1970. 146 p.

Джерело ілюстративного матеріалу:

Chateaubriand F.R. Mémoires d'outre-tombe. Tome 1. P.: Éditions Gallimard, 1997. 1848 p. URL: www.ebooksgratuits.com.

Савчук Р. І. Семіозис авторських нарративних технік і тактик во французьком художественном текстотворенні XIX века

Анотация. В настоящей статье представлены особенности образно-стилистической фигуративности французских художественных произведений XIX века с точки зрения семіозиса тех нарративных стратегий, которые использовались писателями этого периода для создания романтической и реалистической повествовательных реальностей. В контексте лингвонарратологии, художественный нарратив XIX века имеет такие характеристики, как синестезийность, визуализация, объективная детализация и стилистическая выразительность.

Ключевые слова: художественный нарратив, повествовательная реальность, нарративная техника, нарративная тактика, художественное текстотворение.

Savchuk R. Semiosis of the authors' narrative techniques and tactics in the 19th century French literary creation

Summary. The present research paper specifies the 19th century French literary texts expressive and stylistic figurativeness from the standpoint of semiosis of the authors' narrative strategies that have been used in order to create romantic and realistic narrative realities. From the point of view of linguistic narratology, the 19th century French narration can be defined by its synesthesia character, visualization, impartial detailing and stylistic expressiveness.

Key words: literary narration, narrative reality, narrative technique, narrative tactics, literary creation.